

A Tolna Megyei Honismereti Egyesület

1992-ben, a több évtizedes honismereti mozgalom folytatására vállalkozó Tolna Megyei Honismereti Egyesület megalakulásakor, a 17 alapító tag a historikus értékek megismerését és közreadását vállalta feladatául. Azóta az egyesület taglétszáma 37 főre emelkedett és csatlakozott 9 pártoló tag is. Egyesületünk tiszteletbeli tagja a romániai Lugos jeles helytörténésze, Simon István tanár úr.

Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy az egyesület megtalálta a helyét a megye 962 bejegyzett egyesülete körében, és beilleszkedett a honismeret országos mozgalmába is. Mindez elsősorban azoknak köszönhető, akik helytörténészként, lakóhelyük múltjának szorgos kutatóiként, vagy hivatásuk szerint pedagógusként, néprajzos, régész, népművelő vagy levéltárosként vallják a helyi, a nemzeti és az egyetemes kultúra egységét. Honismereti tevékenysége révén ismert Tolnában a bonyhádi *Höfler Lajosné*, *dr. Kolta László*, *Szöts Zoltán*. Bölcskén *Pongrácz Gábor* és *Süveges Zoltán*, Dombóváron *Bodó Imre*, Hőgyészen *Stefán György* munkássága kötődik a mozgalomhoz. A kölesdi *dr. Kiszler Gyuláné*, a lengyeli *Bai József* és *Fábián Mártonné*, a paksi *Beregyei Miklós*, *Herczeg Ágnes* és *dr. Rosner Gyula*, a sárszentlőrinci *Renkecz József* a honismeret régi elkötelezettje. Hasonlóan igaz ez a Szekszárdon élő *dr. Gémes Balázs*, *dr. Dobos Gyula*, *dr. Nagy Janka Teodóra*, *dr. Szabó Géza*, *dr. Szilágyi Mihály* tudományos és egyesületi munkásságára is. Tevel történetének kutatójaként tartjuk számon *Szauer Jánost*, a tolnai *Csöglei István* és a szekszárdi *Szakál László* pedig a szakterületén végez fontos ismeretterjesztést. Egyesületünk nem felejt az évek során elhunyt tagjait - *Szitkovics Sándort*, *Solymár Imrét* és *Simon Károlyt* -, akik értékes kutatásaik mellett példát is adtak számunkra.

Valamennyiünk munkásságának is köszönhetően Tolna megyében gazdag termése volt a honismeretben alapműnek számító irodalomnak, elsősorban a megyei közgyűjteményi intézmények kiadásában. Közülük is kiemelkedő a *Tanulmányok Tolna megye történetéből* 11 kötete, a *múzeumi évkönyvek* sorozata, az *Évszázadokon át* című forrásközlés 3 kötete, a *Tolna megye földrajzi nevei*, a *Levéltári füzetek* eddigi 6 megjelenése és a *Tolna megye kézikönyve*. A közelmúltban több olyan tanulmánykötet és monográfia látott napvilágot, amelyek nyomán más települések hasonló kiadványai is várhatók. Kár, hogy ezek nagy része – pl. Bata, Bataapáti, Bataaszék, Bogyzsló, Bonyhád, Bölcse, Dombóvár, Dunaföldvár, Mórág, Németkér, Paks, Szakadát, Szekszárd, Tevel, Tolna – az országos terjesztés megoldatlan volta miatt csak szűk szakmai körben ismert. Hasonlóan fontosak, mégis alig ismertek a megye jeles személyiségeiről – *Baka Istvánról*, *Csányi Lászlórról*, *Dienes Valériáról*, *Egyed Antalról*, *Garay Jánosról*, *Hollós Lászlórról*, *Lengyel Párról*, *Ordas Ivánról* és másokról – megjelent összefoglalók és forrásközlések. E téren is példamutató az *Elekes Eduárdné* vezette megyei könyvtár kiadói munkája. Szívesen támogatjuk a szaporodó iskolatörténeti kötetek megjelenését. Közülük néhány külön is említést érdemel, pl. a lengyeli általános iskoláról, a szekszárdi *Bezerédj István Szakközépiskoláról*, a *Garay János Gimnáziumról* és a *Szent-Györgyi Albert Szakközépiskoláról*, a paksi *Vak Bottyán gimnáziumról* stb. megjelent kötet.

Egyesületünk 1995 óta jelenteti meg a szerény kivitelű *Egyesületi Füzetek* című kiadványát a honismeret terén végzett munkáról és a helytörténeti kutatások legfrissebb eredményeiről.

Fontos célunk a Nemzeti Alaptanterv keretében tanítható honismerethez olyan segédanyagokat adni, amelyek településenként segíthetik a pedagógusok munkáját. A megyében megtett első lépés Kernné Magda Irén: *Városunk Paks* című, általános iskolásoknak szánt helytörténeti munkája volt. Ezen a területen nélkülözhetetlen és sürgető a szakmai szempontok és a honismereti mozgalmon túli kiadói feladatok országos egyeztetése.

Több településen működnek szakkörök és klubok lokálpatrióta érzelmekkel és városvédő célokkal. Sok éves múltja van a bonyhádi és a kölesdi honismereti szakkörnek, a paksi Jámbor Pál Társaságnak, a szekszárdi Városhelytörténeti Klubnak és a levéltár honismereti szakkörének. Tagságuk kitaró érdeklődése és a közügyekben való részvállalása tartja ébren a honismeret számára fontos ügyek – pl. utcanévadás, emléktáblák kihelyezése, megemlékezés jeles szülőtekről, virág egy elfelejtett síremlékre stb. – helyi megoldását. Ezért is öröm minden hasonló új kezdeményezés, mint pl. a bölcskeiek Helytörténeti Egyesülete, vagy a Freund Györgynek is köszönhetően pár napja megalakult Tolna Városvédő Egyesülete.

Nem egyesületünk érdeme, de a honismereti mozgalom számára fontos, hogy olyan helytörténeti gyűjtemények vannak a megyében, amelyek a hagyományápolás lehetőségén túl az idegenforgalom számára is látnivalót nyújtanak. Jó példái ennek a bátaszéki Csanádi György-gyűjteményes kiállítás, a bonyhádi Tűzoltó Múzeum, a dombóvári Fekete István-emlékkiállítás, a Glöckner János nevéhez fűződő mórágyi helytörténeti gyűjtemény, a nagydorogi Kalapmúzeum, a sárszentlőrinci Petőfi-emlékház, vagy a szekszárdi Eszperantó Múzeum. Számos, nagy értéket képviselő tájház van Tolnában - közülük is kiemelkedő Lackner Aladár gyönki német nemzetiségi gyűjteménye - de tudunk pusztuló értékekről is a gazda hiánya és a helyi gondatlanság miatt. Ennek szomorú példája a roskatag tetejű és immár üresen álló magyarkeszi falumúzeum.

Ahogy szerte az országban, a mi vidékünkön is számon tartott események a történelmi évfordulók, a jeles alkalmakhoz és személyekhez, esetleg építményekhez kötődő dátumok. A

A kifosztott Bezerédj István kápolna védelmét honismereti tábor segítette.

mozgalom évenkénti nagy vetélkedőin kívül figyelmet fordítunk ezekre is, mert tapasztalataink szerint itt módunk van találkozni fiatalokkal. Különösen vonzóak számukra a táborok és a pályázatok. Évek óta népszerű a decsi népművész tábor, a régészek regölyi tábora és a német nemzetiségi hagyományokat gondozó váraljai nyári tábor. Folytatásra érdemes kezdeményezés volt a műemléki értékű Bezerédj-kápolna helyreállítását segítő tábor, de a hasonló törekvésekhez még elég nehéz anyagiakban is támogató segítőkre lelni. A harminc éves múltú megyei helytörténeti pályázat minden évben fontos esemény a honismeretben. Kiállítást egy-egy intézménnyel közösen rendezünk; ilyen volt egy-két éve a szedresi iskolával közös kiállítás Bezerédj István születésének 200. évfordulója alkalmából, vagy a szekszárdi Gyermek Házával rendezett rajzkiállítás *Regérről regére* címmel.

A fiatalokhoz kívánunk szólni azzal a törekvésünkkel is, hogy iskolájuk válasszon magának nevet, mert a névhez új hagyományok teremthetők. Ezt igazolják az eddigi névfelvételek is – pl. Apponyi Sándor, I. Béla, Bezerédj István, Csapó Dániel, Dienes Valéria, Illyés Gyula, Sztárai Mihály, Wosinsky Mór – melyek mindegyike helyi kezdeményezés volt.

Immár hagyománnyá vált az a megyei diákrendezvény is, amely a helytörténeti kutatással foglalkozó középiskolásokat hívja konferenciára a Csapó Dániel Szakközépiskolába.

Folytatható volna az események, rendezvények sora, de egy megyei egyesület munkájának összefoglalásakor nem is ez a legfontosabb. A példák elsősorban azt kívánták bizonyítani, hogy a Tolna Megyei Honismereti Egyesület már otthonosan mozog számos területen és társakat is találva, céljai közül többet megvalósított. Működésünk anyagi feltételei és kapcsolatrendszere miatt is szükségessé vált, hogy az egyesületünkben összpontosuló tudást olyan értékékként mutassuk fel, amelyért elnyerhetjük egyes emberek, szervezetek és önkormányzatok támogatását és együttműködési készségét.

Napjaink időszerű feladatának tartjuk:

- egyesületünk hagyományos munkaformáinak megtartásával;
- alapszabályzatunk módosítását a közhasznú szervezetekről szóló, 1997:CLVI. trv. kínálta lehetőségek szerint;
- a megye 108 települése számára külön-külön, tanítható anyagot adni honismeretből;
- és részt venni a civil szervezetek összefogását, határozottabb fellépését segítő szervezetekben.

Kaczián János

Megalakult a Magyar Művelődési Társaság¹

Nem tudom, mennyiben van jogom az alapítók szándékáról szólni, itt ugyanis, gondolom, mindnyájan alapítók vagyunk. Pontosabban: leszünk, ha ma valóban létrejön a Magyar Művelődési Társaság. Én tehát csupán akkor szólhatok helyesen, ha azt sikerül kifejeznem, ami valamennyiünknek a közös szándéka, „egyakarata”.

A kezdeményezők nevében talán bátrabban beszélhetnék, hiszen tavaly óta számos alkalommal cseréltünk eszmét jó néhányan – hol többen, hol kevesebben – a társaság jövőjéről léte s belévetett reményeink felől. Sőt az öregsége válogatott nyavalyáival küszködő, de lélekben ma is lázasan fiatal Molnár Zoltán barátom, akinek a legfőbb része van benne, hogy eljutottunk e mai napig, azt is a lelkemre kötötte: Megyaszó nevét se mulasszam el kimondani. Ő ugyanis onnan származtatja – nyilván teljesen jogosan – szándékaink fogantatását, a hazai olvasókörök két éve ott tartott országos találkozójától, amely magáénak fogadta a jelszót: *beszéljünk, énekeljünk, táncoljunk magyarul*. Ezt követte tavaly januárban, a Magyar Kultúra Napján számos kulturális szervezet közös ünnepsége, már itt Budapesten, a nyelvművelői,

¹ Elhangzott 1998. június 10-én, a Társaság megalakulásának alkalmával tartott összejövetelen. A Honismereti Szövetség közzönte az új szervezetet. (Szerk.)

népzenei és táncház mozgalom több jeles képviselőjének részvételével, ahol a 150 éve született Mikszáth Kálmánt is megidéztek tanúnak anyanyelvünk ügye mellett. Közelebbről *A németke* című elbeszélését, amelynek torokgyíktól fulladozó gyerekhőse a halál révéből tér vissza annak öröme, hogy lelkéből fakadó szavakkal – vagyis magyarul – beszélhet. – Hát szabad? – kérdi bágyadtan, de már éledezve. – Hát szabad? – S kezd visszatérni belé a lélek.

Az egész történet természetesen jelképes. Ránk is vonatkozik tehát, akik *egy nemzet tagjaként* fulladozunk, nem külön-külön, hanem együttesen, ha nem találjuk éltető szavainkat, s velük önmagunkat.

A lélekből fakadó szavakról szóló mikszáthi jelkép anyanyelvünk zenei és egyéb tartományaira is áll persze. Ezek ismeretében és szeretetében válni késszé és képessé az egyetemes kultúra értékeinek befogadására: a felnövekvő új és új nemzedékek sorsdöntő élménye lehet. Lehet. De vagy az lesz, vagy nem. Hogy a lehetőség valóra válik-e, az nem kis részben rajtunk áll, gyarló felnőtteken. Mert melyik fiattól várhatjuk el, hogy például diszko helyett akkor is táncházba járjon, ha se teste, se lelke nem kívánja? A szép magyar szónak, dalnak, táncnak legyen meg a becsülete, virágozzon a magyar irodalom és zene-, képző- és iparművészet, szín- és filmművészet s kultúránk minden egyéb ága, s bőségesen juthasson hozzá java kincseikhez bárki, de a *szabad művelődés* jogán.

Ezzel el is érkezünk társaságalapító szándékaink egyik kulcsszavához. A szó nem új: 1945 és 48 között már használatban volt, az előtte és utána uralkodó népművelés helyett. Szabad művelődés. Mi mást igyekezett volna kifejezni ez a szókapcsolat, mint hogy végleg lejárt a madáchi értelemben vett *civilizátorok* ideje, világa, amelyben a mindenkori kormányzat akarta kikupálni a népet: addig gyúrni erőnek erejével, amíg a rátelepedett hatalmasok szemének kedves ábrázatot nem ölt. Más kérdés, hogy akkor – 1945 és 48 között – ez a világ valójában még nem járt le, sőt hamarosan minden addiginál rosszabb változatban tért vissza, szétkergetve természetesen a Karácsony Sándor vezette Országos Szabadművelődési Tanácsot s annak helyi szervezeteit is. Azóta sem alakultak újra. Ha tehát mi ma itt társaságot alapítunk, azért is tesszük, mert – bár változott formában – hasonló célokat kívánunk szolgálni. Mégpedig – amiképp akkor is történt – a lehető legszélesebb összefogással, amely az itt-ott igen mély társadalmi, politikai, világnézeti határarkokat is képes áthidalni. Ilyen összefogás nélkül, a kölcsönös tisztelet és bizalom minimuma nélkül ugyanis aligha léphetünk túl a mai kocsmán, ahol olykor már nem is annyira a művelődés kérdéseiről folyik a megújuló vita, mint inkább arról: ki a legény a csárdában?

A mi ma megnyíló csárdánk, a Magyar Művelődési Társaság nem akar semmiféle ilyen legénykedés szintére lenni. Abból indulunk ki, hogy nem vagyunk egyformák, de miért gyűrnénk mindhárom magunk alá egymást? Előkészítő konferenciánkon – akik ott voltak, nyilván emlékeznek rá – erre nézve bátorkodtam a négykerekű szekér jámbor hasonlatával élni. „Négy testvér egymást kergeti, de soha el nem érheti.” Ne hagyjuk vak erőktől ráncigálni – bíztattam magunkat – a magyar művelődés már amúgy is elég rozoga szekerét, akár a szétesésig. S ne hagyjuk ezt a rozszant szekeret egykerekűvé silányítani se, fusson csak több keréken, testvéri kergetődzésben... „*Mi csak kergetődzünk, a szekér meg fusson.*”

Ami összefogásra készítet – különbözőségeink ellenére –, az nem utolsósorban a valóságos kulturális autonómiák hiánya. A mi zsenge demokráciánkban a művelődés dolgaiba még túlságosan beleszólnak az állami hatalomhoz jutottak, hol közvetlenül, hol a közpénzekből gazdálkodó – vagy garázdálkodó – alapítványok és egyéb klientúrák révén. Különféle kiváltságok és kiteszítottságok mérgezik a levegőt körülöttünk, s nem éppen lélekemelő küzdelem folyik a húsfaszemek melletti jobb helyekért, igen gyakran szintén hatalmi segédlettel. Több közéleti tisztességet aligha remélhetünk, hacsak nem sikerül az alulról és belülről valóban átlátható, ellenőrizhető önkormányzatiság felé haladnunk.

Hadd hozzak példát egy más területről, hátha így jobban sikerül megértetnem, mire gondolok. Aki ismeri a Földművelésügyi Minisztériumunk épületét, s megnézi Helsinkiben a finnekét, elképedhet a különbségen. Földiák András épp most járt ott, s talán látta is: én úgy emlékszem, hogy ez az ő minisztériumuk tizenhat ablakszeggel néz le az utcára. E mögött fér el minden, aminek el kell férnie; a szakterület teendőinek túlnyomó részét ugyanis önkormányzati alapon működő szövetségek látják el. Például a Finn Halászsövetség, amelynek történetesen egy közeli barátom volt sokáig a főtitkára, tőle tudom, mi mindent

tettek a szakmai oktatásért, az érdekvédelemért, a természetvédelemért, az értékesebb halfajok szaporításáért és így tovább. Nem az állam, nem a minisztérium, hanem ők, a szövetség, bár természetesen mindig megvolt kettejük között a közhasznú együttműködés.

Mi még nem tartunk itt. A halkultúrában sem, s még kevésbé az emberi kultúrában. Társaságunk megalakítása talán egy lépés ebbe az irányba.

Hozzáteszem: nem a nulláról indulunk. Hogy mást ne is mondjak, a Magyar Művelődési Intézet – hosszú évek óta meglévő viszonylagos autonómiája birtokában – már eddig is nagyon sokat tett a legkülönbözőbb művelődési szervezetek, intézmények, alkotóműhelyek, művészegyüttesek, honismereti mozgalmak érdekében, sőt képviselőiben, államilag finanszírozott – bár elég szűken eleresztett – mivoltában is mintegy *társadalmi* tényezőként.

Sürget az idő, lassan be kell fejeznem. De még adós vagyok a másik kulcsszóval, ez pedig az előkészítő konferencián többünk által is emlegetett *kohézió*. Az egyszerűség kedvéért hadd idézzem önmagamot, ha csak két mondat erejéig is: „...*ha házat akar építeni valaki, ahhoz nem elég a téglá – az egymástól függetlenül ide-oda rakosgatható sok kis szabad téglá –, malter is kell közé. Kötőanyag nélkül nem áll meg a lábán se ház, se haza.*”

Mindnyájan tudjuk: a kollektív társadalom cégére alatt nálunk is szinte jövátéhetetlen közösségrombolás folyt évtizedeken át. 1956 végzetes veresége nyomán a spontán individualizálódás is vészesen felgyorsult. Egyre többen kezdték úgy érezni: egy életem van, az az enyém. Egyre többen kezdték képtelenné válni – még a saját családjukon belül is – a tartós együttélésre, egymás sorsának vállalására, s ezáltal arra, hogy az övéik örömeiben, bizalmában találják meg életük legfőbb javát, önnön boldogságuk forrásvidékét. Új hangsúlyt kaptak József Attila-i szavak: „*Magának rág mind, aki rág, A fogacskák azért fogannak.*” A rendszerváltás után pedig a csendesen rágszáló fogacskák mellett a maguknak fejedelmi zsákmányt tépő, kihatós agyarak is megjelentek, s még inkább megistenült az egyéni érdek a kisebb-nagyobb közösségeivel szemben, beleértve magát a nemzeti közösséget is. Holott ahol nincsen kellően tudatosult, képviselt és védett közérdek, ott ezt az egyes polgárok is keservesen megsínylik.

Nem állom meg, hogy ne utaljak megint finn testvéreinkre, akik – távol egyik-másik Duna-táji nacionalizmus túlfűtöttségétől és harsányságától – oly csöndes józansággal tartják számon s oly csöndes makacssággal védik nemzetük értékeit és érdekeit. Nemzeti érték és nemzeti érdek. Ez a kettő náluk elválaszthatatlan. Saját kultúrájuk tisztelete, szeretete, az érte hozott sok önkéntes áldozat egész életükre kihat. Olyan kohéziót teremt, amely nemcsak 1939–40-es téli háborújukat tette világcsodává, hanem 1945 óta végbement gazdasági fejlődésüket is, amellyel néhány évtized alatt mintegy megötszöröztek a mienkhez képes nemzeti jövedelmüket.

Kell a közös kultúra kötőanyaga. Kell a mások felé is nyitott, de nagyon mély nemzeti érzés, amely a lélekből fakad, nem a zsigerekből. Kell az otthonosság anyanyelvünkben, múltbeli és mai értékeinkben, magyarságunkban. Kell az érzelmileg is motivált művelődés, szellemi gazdagodás, szüntelen megújulás.

Áldásunk azokra is, akiknek mindez nem kell. De társaságunknak egy célja van, alapítóinak egy szándéka: olyan magyar művelődésnek a szolgálata, amely összeköt. Amely közösségeket teremt és éltet. Amely nem csak egyeseket, hanem egy nemzetet emel feljebb.

Varga Domokos

Honismereti Kör Kolozsvárott

Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) megalapítása óta (1885. április 12.) következetesen szolgálta a művelődést és egyben a magyarság önismeretének, nemzeti tudatának gyarapítására törekedett. Az első világháború után az EMKE alapszabályát nem ismerte el az akkori hatalom, így az egyesület tevékenysége meglehetősen szűk keretek közé korlátozódott. A második világháborút követően három évig sem működhetett az egyesület,

mivel beolvasztották a Magyar Népi Szövetség közművelődési osztályába. Az EMKE újraélesztésére főleg az erdélyi magyar értelmiség tett ismételt kísérleteket – akkoriban nem sok sikerrel, míg végül a próbálkozások az 1989 decemberi események után sikerrel jártak. 1991. április 20-án a brassói Dalszínházban megtartott közgyűlésen újjáalakult az egyesület, melynek ismét Kolozsvárra tették a székhelyét. Az életrehívott tizennégy tevékenységi alakulat közt kapott helyet a *Honismeret, környezetvédelem, turisztikai mozgalom* elnevezésű szakosztály. A tevékenység minél eredményesebb kibontakozásáért négy körzetet jelöltek ki az országban, és Kolozsvárt a Közép-Erdély övezetbe sorolták.

A Kolozs megyei EMKE 1992. szeptember 27-én alakult meg, és keretében még az év októberében, 39 résztvevővel beindult az idegenvezetői tanfolyam. Első végzettjeivel a következő év októberében megalakítottuk az EMKE Kolozs megyei Honismereti körét. A továbbiakban szervezett idegenvezetői tanfolyamra már ennek a körnek a keretében került sor. Ezeknek a tanfolyamoknak egyik legfőbb célja széles látókörű, a helyi viszonyokra vonatkozó és általános ismeretekkel rendelkező ifjak nevelése, olyan idegenvezetők képzése, akik mindenben megfelelnek a Kolozsvárra vagy Erdély más vidékeire kíváncsi hazai, illetve külföldi turisták minél avatottabb kalauzolására. A tanfolyam résztvevői megismerkednek Erdély történelmével, földrajzával, néprajzával, műemlékeivel, az építészeti stílusokkal. A témaköröket két év óta vallástörténettel bővítettük.

Az előadásokon elhangzó elméleti tudnivalókat gyakorlati útmutatásokkal egészítjük ki. Így városnézési sétákat szerveztünk s a résztvevőkkel megismertettük a kolozsvári templomokat, egyéb műemlékeket, a Házsongárdi temető nevezetességeit s nem utolsósorban végiglátogattuk a néprajzi, történelmi és falumúzeumot. Autóbuszos tanulmányi kirándulásaink kiváló alkalmaknak bizonyultak a változatos tájegységek, falvak, templomok,

várak és várromok, udvarházak és más műemlékek megismerésére, a résztvevők ismereteinek gyarapítására. E tanulmányi kirándulások alkalmával eddig 12 várost, 20 falut (köztük 10 kalotaszegi helységet), 5 várat, 9 kastélyt, számos udvarházat, valamint csaknem félszáz katolikus, református, unitárius, örmény, lutheránus, ortodox, görög katolikus templomot látogattunk meg. Kolozsvár közvetlen környékét tizenöt gyalogos és vonatos kirándulás alkalmával kerestük fel, azzal a céllal, hogy minél jobban megismerhessük a megyeszékhelyet övező vidéket. A tanfolyam időtartama mintegy 80 óra, októbertől júniusig 27-28 alkalommal 3-3 órás elméleti oktatásból áll. Ezek az órák az előadások szemléltetésére diafilmeket, fényképeket, albumokat, szakkönyveket, népművészeti tárgyakat, olykor minden hallgató részére fénymásolással elkészített térképeket, táblázatokat, történelmi adatokat és egyéb didaktikai anyagot használtunk fel.

A tanfolyam elvégzése után a hallgatók három témakörből álló dolgozatot írnak, s akik kellő felkészültségről tesznek tanúbizonyítást, képesítésükről szóló oklevelet kapnak, ami feljogosítja őket arra, hogy az EMKE keretében idegenvezetést és kirándulások megszervezését vállalhassák. Azoknak a hallgatóknak, akiknek nem célja az idegenvezetés, hanem „csupán” általános műveltségi színvonaluk emeléséért végeztek el a tanfolyamot, természetesen nem kell vizsga-dolgozatot készíteniük.

A hallgatóság összetétele igen változatos: középiskolás diáktól nyugdíjasig a legkülönbözőbb foglalkozásúak közül kerülnek ki tanfolyamunk résztvevői. Mégis, a hallgatók zömét a kolozsvári egyetemisták és főiskolások alkotják. De sok esetben az előző években végzetek is látogatják az előadásokat, részt vesznek a tanulmányi kirándulásokon, így az elmúlt hat év alatt tanfolyamunkra összesen 290-en jelentkeztek s közülük 150-en szereztek oklevelet idegenvezetésből.

A Kolozs megyei EMKE Honismereti körének jelenleg ötven állandó tagja van, olyanok, akik tevékenyen részt vesznek a kör munkájában. Hallgatóinkat s mindenekelőtt a fiatalságot igyekszünk a szülőföld iránti szeretetre s arra nevelni, hogy erdélyi magyarságunk kulturális értékeit, hagyományait óvják, gondozzák s majd adják tovább. Legyenek tisztában azzal, hogy Erdély hatalmas, gazdag múzeum, mely számtalan emlékével tárja elénk a múltat s melynek kincsés gyöngyszeme Kolozsvár. Büszkék lehetünk szülőföldünkre és megpróbálunk úgy cselekedni, hogy a nehéz társadalmi, gazdasági viszonyok közt is megmaradhassunk.

Kiss Margit

Vámossy Zoltán emléktáblát avattak Leányfalun

Dr. Vámossy Zoltán 1868. december 15-én Budapesten született. Édesapja Vámossy Mihály a budapesti Lónyai utcai Református Gimnázium történelem–magyar szakos tanára, majd igazgatója volt; az 1848/1849-es szabadságharc lelkes híve; Arany János jó barátja, aki a kis Zoltánt gyakran lovagoltatta térdén, s erre Vámossy Zoltán felnőttként is büszke volt.

Iskoláit Budapesten végezte. Az egyetem utolsó szigorlatán Bókay Árpád professzornak feltűnt a tehetséges, törekvő fiatalember, atyai pártfogásába vette. Így lett 1893-ban I. tanársegéd a Pázmány Péter Tudományegyetem Gyógyszertani Tanszékén.

1897-ben az egyetem kiküldte Németországba tanulmányútra. Freiburg in Breisgau-ban Prof. Kilianihoz került, ahol fél évet dolgozott. Innen a Strassburgi Egyetemre küldték, Prof. Schmiedeberg munkatársa lett, angol, amerikai, német, svéd, francia és japán kutatókkal együtt. Prof. Schmiedeberg dr. Vámossy Zoltán munkájáról fél év után már elismeréssel nyilatkozott.

Az 1900-as év kiemelkedő dr. Vámosy Zoltán pályafutásában. Ekkor közli felfedezését a baseli Chemischer Zeitungban a Phenolphtalein hashajtó hatásáról. A vegyületet Adolf Baeyer állította elő 1871-ben. Indikátorként használták, mivel a lúgos anyagokat megpirosította. A múlt század végén a magyar kormány a vegyszernek ezt a tulajdonságát akarta felhasználni arra, hogy a valódi bort megkülönböztessék a hamisítottól. Felkérték a kérdés tisztázására Liebermann Leót, a biokémia tanárát, az állandó borbizottság elnökét, aki dr. Vámosy Zoltánt, a budapesti egyetem gyógyszerintézetének adjunktusát bízta meg a vizsgálatok elvégzésével. E vizsgálatok „melléktermékeként” jutott el a fenolftalein hashajtó hatásának felismeréséhez.

Dr. Vámosy Zoltán 1910-ben lett gyógyszerintézet adjunktus, majd 1913-ban a Méregtan rk. tanára, 1914-ben rk. előadó tanár, 1917-ben nyilvános rendes tanárnak nevezték ki, és ezt 1939. évi nyugdíjazásáig töltötte be.

1919 őszétől a budapesti egyetem Gyógyszerintézetének igazgatója, tudományos érdemeiért a Magyar Tudományos Akadémia 1920-ban levelező tagjává választotta. Sajnos az idős Vámosy Zoltán professzornak meg kellett élni, hogy 1949-ben a politika törölte nevéét az akadémia névsorából.

1920-ban az Országos Balneológia elnöke lett. Nagy érdemeket szerzett hazánk fürdő és gyógyforrásainak minél szélesebbkörű megismertetésében, országos fürdő-törvények megalkotásában.

1921–1945 között főszerkesztője az Orvosi Hetilapnak. Mikor a szerkesztést átvette, mindössze 100 előfizetője volt a lapnak. Ez a szám rövid időn belül 8000-re emelkedett. Issekutz Béla professzor írja a lap 1953. március 4-én kelt levelében: „Mint az Orvosi Hetilap és a Magyar Orvosi Archívum szerkesztője nagy érdemeket szerzett tudományos irodalmunk növelésének emelése terén azért, hogy a közlésre beküldött dolgozatokat nagy és széleskörű tudásával szigorúan elbírálta, a fiatal kutatóknak hasznos tanácsokat adott, tévedéseiket korrigálta. Különösen sok gondot fordított a magyar orvosi nyelv tisztaságára, kemény harcot folytatott az idegen szavak és szófüzések, magyartalan kifejezések ellen.”

Dr. Vámosy Zoltán két évtizeden át több ezer orvost tanított a gyógyszerintézetben. Tankönyve, mely „az első modern magyar gyógyszerintézet tankönyve” 9 kiadást ért meg.

Tudományos munkássága mellett dr. Vámosy Zoltánnak volt ideje és ereje arra, hogy szeretett Leányfalujával, annak szépítésével, a közösségi élet szervezésével is foglalkozzék. A *Leányfalusi Társadalmi és Szépítő Egylet* elnökeként tárgyalt a falu közvilágítása ügyében, elérte, hogy a Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye alispánja engedélyezze a „közönség részére a Dunán való fürdőzést”. A kereskedelmi miniszterhez kérvényt nyújtott be a Szépítő Egylet, hogy a falut átszelő út portmentes burkolattal legyen ellátva.

Dr. Vámosy Zoltán unokájának, Quirin Lajosné Mikecz Karola visszaemlékezéséből (Leányfalui Futár, 1994): „Nagyapám ültette kertésze segítségével a Móricz-közben álló japán akácokat, erre Péter öcsém még emlékszik, mert neki kellett tartani a facsemetéket a gödrökben, miközben feltöltötték földdel. Az átjáró utat is nagyapám a saját telkéből ajánlotta fel. A Szt. Imre herceg úton végig szilvafákat ültetett a gyerekek nagy öröme. A házukkal szemben lévő telken fenyő- és rózsaiskolát telepített, ez volt a hobbija. Elárasztotta ezekkel Leányfalut.”

1949-ben budapesti otthonából végleg kiköltözött Leányfalura, az 1930 körül épült új házba, feleségével Eleőd Karolával együtt. Napjait kertészkedéssel töltötte. 1953. december 26-án, 85 éves korában, csendben elhunyt.

Dr. Vámosy Zoltán farmakológus, egyetemi tanár, az MTA 1. tagja, az orvostudományok kandidátusa emlékére 1998. július 5-én emléktáblát avattak Leányfalun, egykori lakóháza, a Szent Imre herceg útja 17. sz. ház előtt. Ünnepi beszédet mondott dr. Magyar Kálmán farmakológus, tanszékvezető egyetemi tanár, az MTA rendes tagja.

Székelyhiدي Ferenc

Dr. Vargha Károly

(1914–1993)

Dr. Vargha Károly főiskolai tanár, tanszékvezető, szövegíró, zenei műfordító, a Baranya megyei honismereti munka irányítója, összefogója és még több más teendő megvalósítója. 1941 decemberében a szegedi tudományegyetem bölcsészettudományi doktorrá avatta. Doktori dolgozata is honismereti jellegű, a délkeleti Zselicről szól.

1960 márciusától a megyei honismereti mozgalom élére állt és segítette, irányította azt. A hon megismertetésével kapcsolatos tevékenysége kettős volt: egyrészt irányította és segítette a honismereti szakkörvezetők munkáját, másrészt a megyében és Pécs városában élőknek ismeretek nyújtásával segítette a tájhoz kötődésüket.

Legfőbb feladatának tekintette a szakkörvezetői feladatok ellátására alkalmas személyek kiválasztását és fölkészítését. *Egyhetes bentlakásos honismereti tanfolyamot* szervezett Mohácson az 1961-es évben. A tanfolyam sikerét bizonyítja, hogy ezt követően még hat alkalommal megismételték. Országosan elsőként szervezett *egyéves honismereti szakkörvezetői tanfolyamot* Pécsen az 1981–82-es tanévben. A vizsgák letétele után a hallgatók a Népművelési Intézettől „A” kategóriás működési engedélyt kaptak.

A továbbképzés kedvelt formái voltak a *közös kirándulások, autóbusszos utazások*. Ezek a szakkörvezetőink megismerkedhettek megyénk minden tájegységével. Hogy a helyszíni látogatások alkalmával elmondottak jobban megmaradjanak, Vargha Károly minden útról *emlékeztőt* készített. Ezeket jól hasznosíthatták szakkörvezetőink, ha saját embereikkel hasonló tanulmányi utakat vezettek.

Megyénk szinte minden jelentősebb *rendezvényét, ünnepségét* továbbképzési alkalomnak tekintette. Ilyenek voltak: a Szigetvár eleste 400. évfordulója, Kákicsi Kis Géza, Baksay Sándor, Istvánffy Miklós, id. Kapoli Antal emléktáblájának leleplezése; a bogádi, a tormási, az egerági, az átai, a magyaregryei falumúzeumok megnyitása; a művelődési házak névadó ünnepélyei, vagy Almamellék, Sásd és egyéb települések megemlékezési ünnepségei, a Múzeumi Hónap rendezvényei, amelyek előkészítéséből vagy megrendezéséből a helyi honismereti szakkör is mindig kivette a részét Vargha Károly útmutatása alapján.

A *különféle évenkénti pályázatok* igen gyümölcsözőnek bizonyultak mind tartalmi, mind módszertani vonatkozásban, ha a honismereti szakköri munka élénkítésére, gazdagítására gondolunk. Irányítónk biztatására szakköri tagjaink egyénien is, de közösen is készítettek pályázatosokat. Ezek jó helyezést értek el az országos néprajzi és nyelvjárási pályázatokon kívül a megyei Művelődésügyi Osztály pályázatain is. Vargha Károly mindent megtett annak érdekében, hogy az érdemes munkák közkinccsé válhassanak. Így a dolgozatok többsége meg is jelent a Baranya Megyei Tanács Művelődési Osztályának kiadványában, a Művelődési Tájékoztató, illetve a Baranyai Művelődés *Ismerd meg Baranyát* című rovatában.

A *Pécs–Baranya évfordulós emlékeztető naptár* megjelentetésével 1976-tól kezdve éveken keresztül segítette a honismereti szakkörvezetők és egyéni kutatók munkáját, de a sajtót, a rádiót és a televízió körzeti adását is.

Kérdőívek összeállításával, közreadásával segítette a szakköri és egyéni kutatók munkáját. Néhány kérdőív: Szempontok a falunk élete a legújabb időkben című kérdéskör kidolgozásához; Kérdésgyűjtemény a falumonográfia összeállításához; iskolatörténet, művelődési ház, illetve a gyár- vagy üzemtörténet megírásához. Ezek felhasználásával megyénkben nem egy értékes pályamunka született.

A *Baranya megye első* (1965) és *Baranya második honismereti olvasókönyvének* (1975) közreadásával, közvetlen segítséget nyújtott a honismereti szakköri foglalkozások vezetéséhez. Ezekből a megye történetének egy-egy kérdését ismerték meg a szakköri tagok.

Helytörténeti gyűjtemények, honismereti kiállítások megtekintésével és megbeszélésével biztatott és oktatót is hasonlók létrehozására. Útmutatása nyomán honismereti szakköreink egész sora jelentek meg. Tanulságos kiállítások megrendezésével, és létrehozott értékes falugyűjteményt is. Pl. Áta, Szederkény, Magyaregry, Mozsgó, Sásd és a többiek.

A különböző nevesebb évfordulók megünneplésében a szakkörök vezetői és a szakköri tagok is szívesen vettek részt útmutatása nyomán. Több szakkör vezetője, vagy egy-egy szakköri tag a sajtófigyelő, az alkalmas cikkeket gyűjtő szolgálattól kezdve a kiállítási anyagok összegyűjtéséig, az ünnepségek rendezői, előadói tisztjéig a legkülönbözőbb módon vállalták a honismereti érdekek szolgálatát.

Vargha Károly útmutatása nyomán szakköreink kezdettől fogva feladatuknak tekintették a nemzetiségi honismereti értékek földterítését és gondozását is. Megyénk ezen a téren példamutató volt. Szakköreink hozzájárultak a nemzetiségi múlt, a nemzetiségi gondolkodás és magatartás jobb megértéséhez.

Kapcsolatunk a Megyei Levéltárral, a Janus Pannonius Múzeum valamennyi osztályával és a Megyei Könyvtárral Vargha Károly útmutatása nyomán a kezdetektől fogva folyamatos volt. A Dunántúli Naplóval, a Magyar Rádió pécsi Adójával, a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetségével, a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségével, és hetilapjaival, valamint a pécsi Adó Német és Délszláv szekciójával szakköreink állandó kapcsolatban voltak.

Semmivel sem szerényebbek azok a nevelési eredmények, amelyeket a közösségi és egyéni tudat kialakításában sikerült elérni útmutatása nyomán. A hazához való ragaszkodásban, a műemlékek megbecsülésében, a hagyományok ápolásában, a történelmi olvasmányok iránti érdeklődés fölkeltésében is élen járt eredményekről írhatunk.

Vargha Károly elévülhetetlen érdeme, hogy meg tudta nyerni hallgatóit a településtörténeti, honismereti, néprajzi és nyelvjárási kutatásoknak. Német szakos hallgatóit arra bízta, hogy diplomamunkájukat szakpárosításuk (irodalom, zene, néprajz stb.) szerint készítsék el. Hallgatóival feldolgoztatta az illető szülőfalujának történetét, dalkincsét, nyelvjárást. Emellett gyűjtette a falvak mondáit, meséit, népi gyógymódokat, szólásokat, szállóigéket, a nép humorát. Ezzel a német tanszéket sajátos szellemi központtá tette. Pótolhatatlan anyag gyűlt össze a tanszéken szakdolgozatok formájában. A hallgatók megkedvelték ezt a munkát és pályájuk folyamán maguk is folytatói és biztatói lettek az ilyen irányú tevékenységnek. Helytörténeti gyűjtemények, falumúzeumok, falutörténetek, iskolatörténetek hirdetői e szép tanári kezdeményezésnek.

Zengővárkonyiak (Lantos Miklós felvétele)

A baranyai új útikalauzok közül többnek munkatársa volt. A *Zselici Munkaközösség* baranyai részlegét tíz éven át vezette és több mint 1000 oldalon ismertették ennek a tájegységnek értékeit. A Baranyai Művelődés *Ismerd meg Baranyát* rovatát vezetőként 25 esztendőn át irányította. Elkészítette dr. Csekey István céduláinak fölhasználásával a *Baranya és Pécs bibliográfiája* című kiadványt (1964).

A pécsi Rádióban munkatársaival éveken át a *Három megye krónikája* című adásban szóltak a táj múltjáról, értékeiről, jelentősebb személyekről. Javaslatára az 1970-es évek közepén a pécsi Rádió német nyelvű szerkesztősége indította el a Schulfunk (iskolarádió) adásait. Singe mit uns (Énekelj velünk) volt a címe e sorozatnak, e műsorokban tevőlegesen részt vett 1972–1976-ig. Ezzel német nemzetiségi gyermekéneklési mozgalmat hoztak létre. Megismertették és megszerették velük a magyarországi német énekeket. 1980 után folytatódott az iskolarádió adása. Feldolgozták a magyarországi németiség településtörténetét, gazdaságföldrajzát, kultúráját, nyelvjárását, viseletét.

A baranyai nép mondáiból (Dr. Rónai Béla és Muszty László társszerzőkkel) közreadta a *Rejtett kincsek nyomában* című mondagyűjteményt. A Pécs-környéki bányászok hagyományáiból jelent meg *A földalatti birodalom* és a *Furfangos bányászlegény* című könyve, ezeket német nyelven is kiadták. Német népdalgyűjtéseinek eredményeiből adott közre több dalt a *Schönster Schatz* című gyűjteményben, majd a *Rotes Röselin* és a *Rozmarin* című baranyai, illetve Tolna megyei népdalkiadványban. Vargha Károly a zselici táj német népdalaiból mintegy 1000–1500 darabot jegyzett le.

A népdalok gyűjtése és közzététele után életének utolsó éveiben a magyarországi németek egyházi énekeinek gyűjtésén és kiadásán is fáradozott Galambos (Göller) Ferenc plébánossal.

Több Baranya megyéről szóló írás, cikk, kiadvány jelenik meg a háttérből mozgató, sugó tevékenységére napilapunkban is. Így helyet kap a Dunántúli Naplóban a *Barangolás Baranyában* című sorozat, amely több helyi vonatkozású adatra, az értékek megmentésére hívja fel a figyelmet. Hasonló célból íródott a *Baranyai kastélyok és udvarházak* című sorozat, úgyszintén a *Baranyai utazás* című is.

Kulturális, honismereti irányító, segítő törekvései nemcsak helyi, hanem országos, sőt nemzetközi figyelmet is keltettek. Az országos és helyi magas kitüntetései mellett 1971-ben az NDK a Népek Barátsága Aranytűjével ismerte el munkáját. A kelet-európai kutatók közül elsőként tüntették ki 1978-ban Esslingenben (NSZK) a Georg-Dehió díjjal a kulturális kapcsolatok ápolásában, a hazai nemzetiségi németek műveltségének emelése terén kifejtett munkásságáért. 1980-ban elnyerte a Baranya Megyei Tanács közművelődési díját. 1985-ben az NSZK-ban élő Magyarországi Németek Kulturális díját kapja Backnangban (NSZK) azokért a szolgálatokért, amelyeket a hazai németek kulturális, honismereti értékeinek megmentése és terjesztése érdekében végzett. 1992 júliusában kiváló honismereti munkájáért az első között nyerte el a *Notitia Hungariae kitüntetést*. Az életművét összegző elismerést a Pro Civitate díjat 1992 szeptemberében vehette át. Utolsó elismerését 1992. december 3-án kapta a pécsi Lenau Házban, amikor a Nicolas Lenau Kulturális díjjal tüntették ki.

1993. március hó 18-án 78 éves korában hunyt el. Mi, akik munkatársai, tanítványai lehettünk a honismereti munkában, hálával és tisztelettel emlékezünk nagytudású, szeretetteljes, megfontolt, mindenkor segítő, mosolygós, példamutató személyiségére.

Tímár Irma

Dr. Vargha Károly főbb honismereti írásai

1. A délkeleti Zselic. / Tájföldrajzi, településtörténeti és magyar–német összehasonlító népzene-kutatói adatok. (Kaposvár, 1941. Kiadja a Csurgói református Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium) Doktori értekezés. Szeged. –

2. Das südöstliche Zselic-Gebiet / A doktori értekezés német nyelvű kivonata. (Kaposvár 1943. Új Somogy című lap.) – 3. A földalatti birodalom. A Baranya megyei bányászok meséiből. / Társszerző Rónai Béla. (Bp. 1956. Magvető Kiadó) – 4. Rejtett kincsek nyomában. Baranyai mondagyűjtemény. (Rónai Bélával és Muszty Lászlóval.) / Pécs, 1960. A Baranya Megyei Tanács Műv. Osztályának kiadása. A Rejtett kincsek nyomában 3. kiadás Pécs, 1992. Baranya Megyei Könyvtár Pannonia kiadója. / – 5. A furfangos bányászlegény. Társszerző Rónai Béla. (Pécs, 1961. A Baranya Megyei Tanács Művelődési

Osztálya.) – 6. Mohács és környéke (Útikalauz) (Pécs, 1961. Baranya Megyei Idegenforgalmi Hivatal.) – 7. Kérdésgyűjtemény a községtörténet összeállításához. (Pécs, 1963. Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó.) – 8. Csekey István, Baranya és Pécs bibliográfiája. (Könyvek, folyóiratok, cikkek.) Az időközben elhunyt szerző cédulaanyagát átnézte, sajtó alá rendezte, a nyomdai kéziratot és a mutatókat készítette. (Pécs, 1964. Pécs városi Tanács Művelődési Osztálya és a Pécs Városi Könyvtár.) – 9. Baranya első Honismereti Olvasókönyve. (Pécs, 1965. Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó.) – 10. Az iskolatörténettel kapcsolatos legfőbb kérdések. (Pécs, 1968. Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó.) – 11. Szempontok a Falunk élete a „felszabadulás” óta című kérdés kidolgozásához. (Pécs, 1968. Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó.) – 12. Kérdésgyűjtemény a gyár- (üzem) történet írásához. (Pécs, 1970. Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó.) – 13. Kérdésgyűjtemény a művelődési otthon jellegű intézmények történetének összeállításához. (Pécs, é. n. Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó.) – 14. Régi regék Zrínyi földjén. (Pécs, 1971. A Szigetvári Járási Tanács és a Szigetvári Városi Tanács Végrehajtó Bizottságainak kiadása.) – 15. Der schlaue Bergmannsknappe. Märchen der Bergleute aus dem Komitat Baranya, Südungarn. (Pécs, 1973. Szikra Nyomda.) – 16. A „Baranyai Művelődés” nemzetiségi számának összefoglalása. (német fordítás) (Pécs, Baranyai Művelődés 1973. 4. szám.) – 17. Rövid Dél-zselici Útmutató. (A honismereti szakköri kiránduláshoz.) (Pécs, é. n. Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó.) – 18. Honismereti továbbképzés Sásdon és körültekintően 1975. október 12-én. (Pécs, 1975. Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó.) – 19. Baranya második Honismereti Olvasókönyve. (Szerkesztette Vargha Károly.) (Pécs, 1975. a Baranya Megyei Tanács V.B. Művelődésügyi Osztálya és a Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó.) (E kiadványban írásai: Ismerd meg Baranyát, 2./ Alapi Gáspár a leghíresebb magyar törpe. 3./ Fornszeck Sándor a magyar szabadságharc katonája.) – 20. Gondolatok a Baranya megyei honismereti szakkörök munkájának megtervezéséhez az 1976–2000-ig terjedő időre. (Pécs, 1976. Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó 80. old.) – 21. Adatok a Baranya megyei honismereti szakkörvezetők 1977. október 30-i zselici kirándulásához. (Pécs, 1977. Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó.) – 22. Adatok a Baranya megyei honismereti szakkörvezetők 1978. október 22-i zselici látogatásához. (Pécs, 1978. Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó.) – 23. A Baranya megyei honismereti szakkörök szervezeti szabályzata és ügyrendje. (Pécs, 1980. Baranya Megyei Művelődési Központ. 21 old.) – 24. Adatok a Baranya megyei honismereti szakkörvezetők 1981. május 24-i hegyháti kirándulásához. (Pécs, 1981. Baranya Megyei Művelődési Központ.) – 25. Emlékeztető a Kelet-Baranyában 1982-ben megtett honismereti kirándulásra. (Pécs, 1982. Baranya Megyei Művelődési Központ.) – 26. Baranya Megyei Honismereti Írások III. (A dolgozatokat lektorálta és válogatta dr. Vargha Károly a Baranya megyei Honismereti Bizottság elnöke.) (Pécs, 1983. Baranya Megyei Művelődési Központ.) – 27. Helytörténeti kisbibliográfia a Baranya megyei honismereti szakkörök számára. Baranya Megyei Honismereti Írások II. (1–25 old.) (Pécs, 1983. Baranya Megyei Művelődési Központ.) – 28. Baranya megyei Honismereti Emléklapok 1945. 1960. 1985. (Honismereti írások IV.) (Pécs, 1985. Baranya Megyei Művelődési Központ.) – 29. Der mediterane Süden Ungars. Károly Szelényi: Pécs und Baranya. Auswahl der deutschsprachigen Zitate von dr. Károly Vargha. (Pécs, 1991 Pannonia-Bücher.) – 30. Baranya megyei jelentősebb évfordulók emlékeztető naptára honismereti szakkörök számára az 1976. évre. Évenként külön-külön naptár: 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991. évre. (Kiadó: 1980-ig a Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó, 1980. évtől a Baranya Megyei Művelődési Központ.) – 31. Bírálatok és ismertetések német nyelven. (Berlin „Ungarische Jahrbücher” 1938–41. évi számaiban.) – 32. Helytörténeti cikksorozat. Török világ Somogy vármegyében. Fornszeck Sándor az 1848-as szabadságharc törhetetlen bajnoka. (Szigetvár, Szigetvári Hírlap é. n.) – 33. Somogy megyei (Ritics-puszta) népballadák (Dunántúli Helikon 1. szám é. n.) – 34. Találkozásom egy magyar nótával. (Dunántúli Helikon 1. szám é. n.) – 35. Batthyány Kázmér, a magyar szabadságharc külügyminisztere. (Pécs, 1964. Művelődési Tájékoztató 1954. szeptember.) – 36. Tinódi Lantos Sebestyén (a rózsafai születésű énekszerző életrajza) (Pécs, 1957. Baranyai Művelődés 1957 június.) – 37. A világhódító Szulejmán turbéki síremlékének pusztulása. Katonalevelek egy porrá omlott baranyai végvárból (Kevegál v. Görösgál) (Pécs, 1958. Baranyai Művelődés 1958. március.) – 38. A Pécs környéki magyar és német bányászok hagyományvilága. (Pécs, 1958. Jelenkor Kiadó.) – 39. Die Überlieferungen der ungarischen und ungarndeutschen Bergleute in der Umgebung von Pécs. (Pécs, 1959. Tanárképző Főiskola 1958/59. évkönyve.) – 40. Vargha

Varga Károly-Rónai Béla-Muszty László: Baranyai mondák című gyűjteményéből. (Pécs, 1959. Művelődési Tájékoztató 1959. december.) – 41. A mohácsi busójárás és a hosszúhetényi lakodalmas idegenforgalmi hasznosításáról. A múzeumi kiállítások szerepe az idegenforgalomban. (Pécs, 1960. Idegenforgalmi Hivatal Baranya megyei Tájékoztatója.) – 42. Der Bergknappe bei Sándor Rózsa. (Budapest, 1960. Deutscher Kalender.) – 43. Ibfaja egykori váráról. (Pécs, 1962. Művelődési Tájékoztató 1962. április.) – 44. Egy szulimáni „boszorkány” pöre. (1820.) (Pécs, 1962. Művelődési Tájékoztató 1962. május.) – 45. Kerner István életútja. Máriakémet fia- az Operaház egykori neves karnagyja. (Pécs, 1963. Művelődési Tájékoztató 1963. június.) – 46. Kazaliczky Antal színművész és színműíró. (Pécs, 1964. Művelődési Tájékoztató 1964. szeptember.) – 47. A leghíresebb magyar törpe: Alapi Gáspár. (Pécs, 1964. Művelődési Tájékoztató 1964. november.) – 48. Lebensweg Stephan Kerners. (Bp. 1965. Deutscher Kalender 1965.)

- 49. Fornszeck Sándor, a magyar szabadságharc katonája. (Pécs, 1966. Művelődési Tájékoztató 1966. június.) - 50. További adatok a Zrinyi-ünnepség történetében. (Pécs, 1966. Művelődési Tájékoztató 1966. december.) - 51. A honismereti munka Baranyában. (Történeti éttekintés.) (Pécs, 1968. Baranyai Művelődés 1968. május.) - 52. Der Bergmann, der seinen Lohn mit dem Teufel teilte. (Bp. 1968. Deutscher Kalender 1968.) - 53. Iba. (Falutörténeti vázlat és földrajzi névgyűjtés 1954.) (Pécs, 1968. Baranyai Helytörténetírás 1968 (115-131. old.) - 54. A Baranyai megyei honismereti szakköri munka főbb tanulmányai és tervei. Lickl György Pécs elfelejtett nagy karnagya és zeneszerzője. (Pécs, 1969. Baranyai Művelődés 1969. október.) - 55. Die eiserne Höhle. (Bp. 1969. Deutscher Kalender. 1969.) - 56. A járási honismereti pályázatok tanulmányai. (Pécs, 1970. Baranyai Művelődés 1970. október.) - 57. A honismereti mozgalom Baranya megyében. (Pécs, 1970. Baranyai Helytörténetírás 1970. (107-123 old.) - 58. Wie eine Frau das Schweigen lernte. Weltuntergang in Mánfa und Budafa. Wie die Gadányer Hunde einst läuteten. Georg Lickl, der vergessene grosse Dirigent und Komponist. (Bp., 1970. Deutscher Kalender 1970.) - 59. A Baranya megyei Zselic kutatásának feladatai. (Összefoglalása az első zselici kétnapos találkozás programjának (Szenna-Almamellék) és határozati javaslatok. (Kaposvár, 1971. Szilici Dolgozatok I. 1971.) - 60. A német néprajzi szekció feladatai és kutatási területei (Tanulmány) (Bp. 1972. Német Szövetség, 1972.) - 61. A honismeret területi munkájának tapasztalatai Baranya megyében. (Bp. 1972. Honismereti útmutató 12. szám, Népművelési Propaganda Iroda 1972. (7-18 old.) - 62. Dr. Szeghy Endre 1892-1972. nekrológ (Bp. 1973. KOTA 1973. 1. szám.) - 63. A tanácskozás összefoglalása (Szigetvár). (Pécs, 1973. Zselici Dolgozatok II. 1973.) - 64. A természet szeretete és védelme az ifjúság oktatásában és a pedagógusképzésben. (Pécs, Baranyai Művelődés 1973. április 1. szám (1-8 old.) - 65. Hogyan tovább? Hazai németiségünk „Reicht brüderlich die Hand” jeligével megrendezett szellemi vetélkedőjének tapasztalatai. (Pécs, 1973. Baranyai Művelődés 1973. december 4. szám.) - 66. Megyénk honismereti szakköreinek 15 éve. (Pécs, 1975. Baranyai Művelődés 1975. 2. szám.) - 67. Bevezető gondolatok. A tanácskozás lezárása. Zselici Oklevéltár: Közreadja: Vargha Károly Végh - Ágh 1745. Határjáró levél Tóth-Keresztúr, Almamellék helyek, Sz. Mártony birtok Somogy megyébe bekebelezettek egyrésztől, másrészt Iba Baranya VM.-i hely között készítve 1824. jún. 12. (Pécs, 1976. Zselici Dolgozatok III. 1976.) - 68. A II. „Reicht brüderlich die Hand” nemzetiségi kulturális vetélkedő mérlege. (Pécs, 1978. Baranyai Művelődés 1978. 3. szám.) - 69. Zur Ansiedlung der Deutschen im Schelitz (Zselic). (Bp. 1979. Beiträge zur Volkskunde der Ungar-deutschen. 1979.) - 70. Wie nun weiter? (Bp. Neue Zeitung. é. n.) - 71. Bevezető gondolatok. A tanácskozás lezárása. Zselici Oklevéltár: közreadja: Vargha Károly Lukafa, Ördög-lik, Nagy- és Kis Terecsény, Tóth- város Sz. Luka, Farkas-Lakás, Bőszénfa és Magyarfalu határhalmainak megújítása 1819-ben. (Pécs, 1979. Zselici Dolgozatok IV. 1979.) - 72. V. tanácskozásunk elő (Kishárság), V. tanácskozás lezárása, Régi zselici írásokból: Régi helyei adatszolgáltatók a Zselicből. Zselici Oklevéltár. Közreadja: Vargha Károly RENOVATIO METARUM INTER PRAEDIA NEMETH LUKAFA, ÖRDÖG LIK, KIS ET NAGY TERECSÉNY, ALMAMELLÉK AB UNA PARTE ALTERA TOTH VÁROS, SZ-LUKA, FARKAS LAKÁS, BŐSZÉNFÁ, PRAEDIUM MAGYARFALU ET BOLDOG-ASSZONYFA ANNO 1831. 9 May. (Kaposvár, 1981. Zselici Dolgozatok V. 1981.) - 73. Die Herkunft der deutschen Monatenamen. (Bp. 1982. Deutscher Kalender. 1982.) - 74. A Baranya megyei honismereti gyűjtemények közművelődési jelentősége. (Szekeşzárd, 1984. Múzeumi Füzetek. (16-21 old.) - 75. Molnár Imre tanár Szigetvár díszpolgára temetésén. Major Mátyás tanár honismereti szakkörvezető temetésén. Lengyelóti János tanár, honismereti szakkörvezető temetésén. (Pécs, 1992. Honismereti írások Baranyából. 1992.) - 76. A magyarországi németekről. (11-19. old.) A magyarországi német népdalkutatás (39-77. old.) (Pécs, 1987. A magyarországi németek, énekes és hangszeres népzenejük, népviseletük. - Népdalköröknek -, Baranya megyei Művelődési Központ és a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége. 1987.) - 77. Farkas Ferenc déldunántúli pásztoember élete. (67-80. old.) Somogy megye múltjából. (Kaposvár, 1990. Levéltári Évkönyv 21. szám.)

1997-ben a Baranyai német füzetek sorozatban megjelent dr. Nádor Tamás: Dr. Vargha Károly című munkája. Dr. Nádor Tamás bensőséges, meghitt beszélgetések hosszú sorát folytatta Dr. Vargha Károlylyal, amelyeket magnószalagon rögzített. A könyvecske 7 beszélgetést tartalmaz. Idézet a könyvből: „Most közzé adott szavai, mondatai szólnak mindazokhoz, akik ismerték mint történelemtanárakat, jól emlékeznek rá mint karvezetőjükre. Nagyon sokan vannak, akik a magyar nyelvtan alapjait sajátították el nála, s igen nagy számban emlékeznek rá azok, akik német szakosként végeztek főiskolai tanszékén. Ismertségét azonban nemcsak ezen munkálkodásai teremtették meg, hanem zenei műfordításai, szövegírói, honismereti, a magyarországi németek képviselőjében végzett tevékenysége. Sokan szívükbe zárták, szívesen hallgatják és éneklék műveit.”

Az obornaki Kerekvár

A Nagykiszai Városvédő Egyesület Honismereti Köre feladatának tekinti, hogy folyamatos munkával ráirányítsa a figyelmet a városkörnyéki történelmi emlékekre. Ennek a célkitűzésnek a keretében került sor az Eszteregnye és Obornak községek között lévő Kerekvár megismertetésére.

Az Eszteregnyét Obornakkal összekötő úttól délre húzódik egy szép, bükkerdővel fedett dombvonulat. Ennek a gerincnek az északi vége meredek lejtőben végződik, a keleti és a nyugati oldala is hasonló. Szinte ideális lehetőséget nyújtott egy jól védhető erősség építésére. A védelem további erősítése érdekében a várat – amely fából épített lakótorony lehetett – még köralakú árokkal is kerítették, amit kívülről palánk erősíthetett. Ez az árok ma is jól látható. A nagyobb biztonság érdekében a lakótorony földszintje valószínűleg teljesen zárt volt, a bejárat a második szinten lehetett, amit az árkon átívelő híddal közelítettek meg. A védelem gyenge oldala a dél felé emelkedő gerinc volt. Itt a biztonságot két – kapukkal ellátott – földsánc jelentette, ezek egyben az istállókat és a konyhát magába foglaló külső várat védelmezték. Mindez megfelelt a korabeli íjás–nyilas harcmodornak. Az ásatások gödreiből homokkal erősen soványított Árpád-kori kerámiatörmelék került elő, téglá, vagy kő építőanyag nyomaira nem bukkantak, tehát kizárólag fából építkeztek.

Van-e írott forrás? Magáról a várról nem történik említés sehol. Viszont egy 1277-ben keltezett levél arról szól, hogy Obornaki János fia Martonos gonosztetteket hajtott végre a környéken, és IV. László király Zala és Somogy megyei nemeseket küldött ki az ügy kivizsgálására. Az idézett elmenekült, ezért a szomszédját, a Buzád nembeli Panity fia Jakab mestert hatalmazták föl az elfogására és kivégzésére. Az teljesítette a feladatot, ezért a király Martonos birtokát Jakab mesternek adományozta. III. Endre 1292-ben újfent megerősítette őt az obornaki birtokában. A levelek és a tárgyi bizonyítékok ismeretében valószínűsíthető, hogy a várat vagy az Obornaki Martonos, vagy a Buzád nembeli Jakab mester építhette.

Eddig a történet. Ezek ismeretében a Honismereti Kör összefogott az eszteregnyei önkormányzattal, és a helybeli általános iskola tanáraival egy kopjás emlékmű felállítására céljából a lakótorony helyén. Az általános iskola tanulói Lakatos József igazgató irányításával történelmi vetélkedővel, lakótoronymakett-építőversennyel és műsorral készültek az ünnepélyes emlékmű avatásra. Az ünnepségre – amely egyben a falu ünnepe is volt – 1997. június 6-án került sor, ahol Horváth József polgármester megnyitója után dr. Vándor László megyei régész mondott ünnepi beszédet, majd a tanulók történelmet idéző irodalmi műsora következett, s végül a legeredményesebben versenyző tanulók jutalmazásával és az erre az alkalomra szervezett fogadással zárult az esemény. Az Önkormányzat az emlékhely karbantartását, az iskola a történelmi emlék szellemi gondozását vállalta, a természetjárók bekötötték az országos turistaút hálózatba.

Dr. Cseke Ferenc

Vasas Samu emlékezetére (1927–1997)

Vasas Samu tanár urat a Székelyföld adta Kalotaszegnek, s így lett, akárcsak Kós Károlynak, választott szülőföldje, ez a táj, és ennek központja

Bánffyhunyadi. Bencédről indult néphagyományokkal tele tarisznyával a Székelykeresztúri Tanítóképzőbe s innen pedig, mint fiatal pedagógus jutott Aranyosszékre előbb Szindre, Tordatúrba, majd Sínfalvára, ahonnan alapos pedagógiai és népnevelő munkája folytán emelték ki tanfelügyelőnek Bánffyhunyadi, majd három év után tanár lett az itteni iskolában. Lelkiismeretes, színvonalas oktató–nevelő munkája sok sikert hozott számára.

Azonban Vasas Samu nem elégedett meg tanulóinak iskolán belüli oktatásával. Mindig azt kereste, hogyan lehet kiegészíteni a tanári munkát iskolán kívüli tevékenységekkel, ezért nem maradtak el az iskolai versenyek és az iskolai kirándulások sem. Ezek a tanulmányi utak nemcsak a tanultak illusztrációi voltak, hanem történelmi emlékek megismerését, a nemzeti tudat kialakítását is szolgálták. A kirándulások egyszersmind énekkórává változtak, ahol a zenei anyanyelv legmélyebb rétegeiből buzogtak fel a dalok.

A kalotaszegi tiszta források megismerése különösen közművelői tevékenységére volt igen nagy hatással. Iskolai és közművelődési munkája tette ismertté a legújabb kori Bánffyhunyadi az egész ország és a Kárpát–medence köztudatában. Elég csak a Csáki bírónő lány című balladajátékának a sikerét, vagy a Varjúnemzetség című dramatizált változatnak a népszerűségét felidézni, amelyeket általa és csoportjai által egész Kalotaszeg, Kolozsvár, a Székelyföld, sőt a külföld is megismert, a TV pedig filmre vette.

Figyelme kiterjedt a kalotaszegi varrottások, faragások, a népi jelvilág területére, a kalotaszegi népi előadók és mesterek sorsára is. Bánffyhunyadi megszervezte az író-asszonyok találkozóját, hogy a hagyományos minták felújításával gátat vessen a népművészet elgiccsesedésének.

Míndezek mellett szenvedélyesen kutatta, gyűjtötte és feldolgozta a kalotaszegi népelet különböző megnyilvánulásait. Ezekből állottak össze többek között tudományos néprajzi munkái is, mint: Népi gyógyászat (1985), Kalotaszegi Ünnepek (1986), A kalotaszegi gyermek (1993), Népi jelvilág Kalotaszegen (1994). Mindegyik igazi könyvsiker volt. De jutott még arra is ideje és ereje, hogy a legkülönbözőbb bel- és külföldi lapok számára tanulmányokat írjon.

Vasas Tanár úr tíz évvel ezelőtt vonult nyugdíjba. Azonban tudományos szenvedélyét ismerve, nyugdíjazása nem a pihenés idejét jelentette számára, hanem új lendülettel kereste a népi élet és népművészet mélyrétegeiben még meghúzódó kincseket, témákat, hogy azokat egy regionális lap, a KALOTASZEG hasábjain hozza napvilágra és beépítse a magyarság tudományos és kulturális életébe. A legnagyobb kalotaszegi elődököt: Gyarmathy Zsigánét és Kós Károlyt követve és a hagyományait folytatva, 1990-ben kezdeményezte, belső és külső munkatársaival újraindította a KALOTASZEG új sorozatát, amely profiljából eredően célul tűzte ki, hogy a szellem fegyverével megtartsa itt portát és a hazát, hogy a kalotaszegi ember megmaradhasson itt embernek, s magyarnak.

Immár elvégzettetett, befejeződött ama nemes, nem könnyű hetven éves földi pálya. Felejtsetek gyarlóságait, vegyétek át, gyarapítsátok és gyümölcsöztessétek szellemi örökségét! Most pedig a kalotaszegi ember reményiségével engedünk utadra, mert hisszük, hogy ama napon a Te poraid fölött is megáll az Úrjézus.

Pihenj csendesen, emléked és példád megőrizzük!

Boldizsár Zeyk Imre

